

О.Г. Фролова*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ОЗНАК ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ НЕЗАКОННИХ ДІЙ У РАЗІ БАНКРУТСТВА

Сучасний етап розвитку ринкової економіки України характеризується високою питомою вагою злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності. Як показують кримінологічні дослідження одним з найбільш розповсюджених але, разом з тим найбільш латентним злочином є незаконні дії у разі банкрутства, відповідальність за який передбачена ст. 221 КК України (надалі — КК України). Кримінальне право за допомогою власного охоронювального інструментарію справляє значний вплив на правове поле регламентації міждисциплінарного інституту банкрутства, оскільки саме кримінальне право у палітрі інших галузей права відрізняється найбільш дієвим впливом на волю та поведінку учасників правовідносин. Криміналізація діяння у вигляді незаконних дій у разі банкрутства у новому Кримінальному кодексі України створила реальні передумови для належного регулювання правовідносин у сфері банкрутства, проте, відносна новизна цих криміналізованих правовідносин вимагає від кримінально-правової науки проведення їхнього ретельного аналізу, оскільки остання становить собою не тільки теоретичний інтерес, а перш за має суттєве практичне значення.

Обґрунтуванню необхідності існування у Кримінальному кодексі статті, що передбачала б відповідальність за незаконні дії у разі банкрутства, а також аналізу складу цього злочину та розробці пропозицій щодо удосконалення законодавства приділяла увагу в своїх роботах низка українських та російських вчених. Так, що проблематику досліджувалось у наукових працях П.П. Андрушка, О.О. Дудорова, Н.А. Гурорової, Є.Л. Стрельцова, І.Ю. Міхальова, Б.В. Волженкіна, П.Є. Власова тощо.

Проте, незважаючи на таку кількість приділеної цій проблемі уваги, банкрутство не можна назвати явищем, яке не викликає подальших дискусій. Не втихають суперечки про розуміння його економічної суті, науковці та практики продовжують пошук оптимальних форм юридичного закріплення цього правового інституту, господарськими судами наростається практика застосування його норм. Зростає пропорційно і увага до відповідальності, в тому числі і кримінальної, за зловживання різного роду, що безперечно та невідривно існують поряд з існуванням інституту банкрутства.

Наріжним каменем кримінально-правової характеристики незаконних дій у разі банкрутства є питання об'єктивної сторони злочину, оскільки від правильного визначення елементів та складових об'єктивної сторони даного злочинного діяння залежить можливість виявлення його на практиці, проведення правильної кваліфікації злочину, а також встановлення та покарання винних осіб.

Ст. 221 КК України передбачає відповідальність за умисне приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передачу майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікацію, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, якщо ці дії вчинені громадянином-засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності у разі банкрутства і завдали великої матеріальної шкоди.

Аналізована стаття є новою у Кримінальному кодексі України. Регламентації відповідальності за передбачений нею злочин КК України 1960 року не містив. Криміналізація

дій, передбачених диспозицією ст. 221 КК 2001 року відбулась в результаті ретельної праці науковців, з урахуванням історичного та зарубіжного законодавчого досвіду¹.

Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що вказана в кримінальному законі особа здійснює свою протиправну діяльність з метою перешкоджання досягненню визначеної в Законі України від 31.08.1999 р. “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” (надалі — Закон)² мети справедливого, тобто з урахуванням розміру кредиторської заборгованості та черговості її погашення, задоволення вимог кредиторів.

Пропонуємо розглянути такі незаконні дії, що передбачені диспозицією ст. 221 КК України: приховування майна та майнових обов’язків; передача майна в інше володіння; відчуження та знищення майна.

Приховування майна, майнових обов’язків, відомостей про майно. Приховувати — класти що-небудь у невідоме для інших місце, ховати; тримати що-небудь у таємниці, не розголошувати чогось; таїти, затаювати; замовчувати; не виявляти чого-небудь з певною метою³ — так визначає це слово тлумачний словник і, на наш погляд, підстав вважати, що в кримінально-правовій нормі воно має інше значення, немає. Приховування — це діяння, спрямоване на те, щоб про наявність майна чи майнових обов’язків, відомостей про майно та документи, що відображають фінансову чи господарську діяльність, не було (не стало) відомо.⁴ Під приховуванням майна (майнових обов’язків, відомостей про майно, а також документів, які відображають фінансову чи господарську діяльність суб’єкта господарювання) також, з точки зору кваліфікації за ст. 221 КК України, розуміються діяння, характер і спосіб яких визначається видом предмета, що приховується.⁵

Науковці при коментуванні ст. 357 КК України визначають поняття приховування зазначених у ній предметів як не поєднані з їх викраденням таємні дії по їх переміщенню з місць їх належного зберігання, внаслідок чого підприємство, установа, організація або громадянин позбавляються можливості використовувати зазначені предмети за їх цільовим призначенням⁶.

Майно — це матеріальні цінності, предмети матеріального світу, щодо яких виникають права і обов’язки людей в зв’язку з реалізацією своїх потреб і бажань. Згідно зі ст. 190 ЦК України, майном як особливим об’єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов’язки. Майно — це матеріальні цінності, які, відповідно до чинного законодавства, віднесені до основних засобів (фондів).⁷ Майно — це активи (оборотні та необоротні), які підприємство використовує у виробництві в процесі господарської діяльності, вартість яких відображається в балансі підприємства⁸, це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у

¹ Так, відповідальність за схожі дії передбачена кримінальним законодавством таких країн як Швейцарія, Великобританія, ФРН, Російської Федерації, Іспанія, Франція, Австрія, США тощо.

² Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 31.08.1999 р. // ВВР. — 1999. — № 42-43. — Ст. 378; 2001. — № 11. — Ст. 52; № 17. — Ст. 117; 2002. — № 33. — Ст. 235; 2003. — № 24. — Ст. 160; № 28. — Ст. 210; № 30. — Ст. 247; № 6. — Ст. 38; № 13. — Ст. 181; 2004. — № 22. — Ст. 312; № 33-34. — Ст. 403 та ін.

³ Новий тлумачник словник української мови: У 4 т. / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпущко — К.: Аконті, 2001. — Т. 2. — С. 751.

⁴ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. С.С. Яценка. — К., 2002. — С. 478.

⁵ Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. — К.: Юридична практика, 2003. — С. 634.

⁶ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / під ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — С. 892.

⁷ Положення про порядок відчуження основних засобів, що є державною власністю, затв. Наказом ФДМ 30.07.1999 р. № 1477 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 34. — Ст. 1780; 2000. — № 31. — Ст. 1323; 2001. — № 4. — Ст.143.

⁸ Про Положення про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісних майнових комплексів державних підприємств, які не підлягають приватизації, затв. Наказ ФДМ від 05.05.2001 р. № 787 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 23. — С. 70.

майбутньому⁹. Науково-практичний коментар до вказаної ст 221 КК України не містить посилання, кому з суб'єктного кола належить майно, що є предметом даного злочину¹⁰. Зі змісту ст. 221 КК України вбачається, що дане майно належить безпосередньо підприємству-боржнику. Дану думку підтримують в своїх роботах також О. Дудоров та І. Міхальов.¹¹ Тому, ми вважаємо, що предметом незаконних дій у разі банкрутства необхідно вважати майно підприємства-боржника, що складається з його основних фондів та активів (оборотних та необоротних), а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства.

Наступним предметом злочину у диспозиції ст. 221 КК України визнано *майнові обов'язки*. П.П. Андрушко визначає майнові обов'язки як майнові зобов'язання суб'єкта господарської діяльності перед іншими особами, а також майнові зобов'язання перед ним інших осіб. Дане визначення, безперечно, було актуальне на момент здійснення коментування ст. 221 КК України, яке відбувалось в період дії ЦК України 1960 року. Очевидно, говорячи про зобов'язання в той момент, автор виходив з наступного його визначення: *зобов'язання* — це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди¹². На сьогодні, при зміні законодавчих норм, наведене визначення дещо суперечить чинному законодавству. Оскільки кримінальний закон не дає визначення зобов'язання, необхідно звернутись до права цивільного. Так, у відповідності до ст. 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматись від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. При цьому змістом зобов'язання є права і обов'язки його учасників, переважно майнового характеру.¹³ В свою чергу, законодавчо визначеного обов'язку чинне законодавство не містить. Автори науково-практичного коментарю ЦК України визначають тільки поняття цивільного обов'язку як адресованої зобов'язальній особі вимоги певної поведінки, що відповідає умовам договору, закону або іншим нормам цивільного права¹⁴.

Поряд з цим, існує законодавче визначення майнових прав — як прав, пов'язаних з майном, відмінних від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (право володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (право на провадження діяльності на використання природних ресурсів тощо) та право вимоги. При цьому, майнові права як об'єкти суб'єктивних цивільних прав не можуть розглядатись як майно у відриві від їхньої юридичної належності тим чи іншим конкретним суб'єктам (кредиторам) у зобов'язальних правовідносинах із конкретними боржниками. Отже, якщо боржник має майнові права — дії (на реалізацію майнових прав) мають вчинюватись іншими особами на його користь. Говорячи про майнові обов'язки — навпаки, боржник вчиняє дії по реалізації майнових прав кредиторів. Тобто, якщо аналізувати зміст ст. 221 КК України, визнавати предметом майнові

⁹ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. // ВВР. — 1999. — № 40. — Ст. 365; Інструкція щодо здійснення фінансово-господарської діяльності відділеннями Національної служби посередництва і примирення в Автономній Республіці Крим та областях, затв. наказом Національної служби посередництва і примирення від 28.03.2001 р. № 87 // Комп'ютерна база Інтернет; www.http//kiev.rada.ua.

¹⁰ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. — К.: А.С.К., 2002. — С. 477.

¹¹ Михалев І.Ю. Кримінальное банкротство — СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. — С. 65; Дудоров О.О. Вказ. праця. — С. 629.

¹² Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України 31.03.1999 р. № 87 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 25. — Ст. 330.

¹³ Цивільний кодекс України. Коментар, із змінами та доповненнями станом на 18 лютого 2004 року / за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. — Одеса: Юридична література, 2004. — С. 452.

¹⁴ Там само. — С. 26.

обов'язки боржника — це означає значно обмежити права самого підприємства, оскільки саме підприємство — боржник також може бути фактичним потерпілим від злочину. На наш погляд, з юридичної точки зору, виникає парадоксальна ситуація: з одного боку визнання предметом аналізованого злочину майнові обов'язки боржника, обмежує права останнього як потерпілого від злочину; з іншого, відповідно до чинного законодавства, підприємство-боржник потерпілим не може бути визнаний, тобто заподіяння йому шкоди не враховується при складанні обвинувального висновку і винесення вироку судом злочинцю. Але, на наш погляд, було б доцільним погодитись з думкою науковців¹⁵, які вважають, що в диспозиції даної статті поняття “майнові обов'язки” необхідно замінити поняттям “майнові зобов'язання”, які, дозволять з цивільно-правової точки зору мати сторонам як права так і обов'язки, або доповнити диспозицію даної статті і, відповідно, прелік предметів даного злочину, поняттям “майнові права”. Разом з тим, необхідно звернути увагу ще на одну особливість. Чинний ЦК України, на відміну від попереднього, включає до поняття майна також майнові права і обов'язки. Нагадаємо, що ст. 190 ЦК України 2003 року визначає, що майном є окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Тому, виводячи майнові права та обов'язки в окрему групу предмету злочину, відповідальність за який передбачена ст. 221 КК України 2001 року, не виключено, що законодавець допускає необгрунтоване дублювання правової норми.

Передача майна в інше володіння, його відчуження чи знищення. Володіння — це правомочність фактичного панування над об'єктом, що означає гарантовану невід'ємність об'єкта без особистого волевиявлення суб'єкта.

Передавати — віддавати що-небудь своє, від себе, в чиєсь володіння¹⁶. Володіти — означає мати що-небудь у своїй власності¹⁷. Так трактує дане слово тлумачний словник, який ототожнив поняття “мати у володінні” та “мати у власності”. Але значення володіння в правовому розумінні має дещо інший зміст. Так, згідно з положеннями чинного законодавства, правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Тобто, право володіння є тільки однією складовою права власності. Право володіння — це юридична можливість фактичного впливу на річ. Відповідно до ст. 398 ЦК України право володіння виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передане власником, а також на інших підставах, встановлених законом.

Згідно з доктриною цивільного права, володіння поділяється на титульне (законне) — тобто таке, яке виникло на підставі договору, іншого правочину, адміністративного акту, а також у випадках, прямо передбачених законом¹⁸, та фактичне володіння (незаконне) — тобто таке, що не має під собою законної підстави¹⁹. Диспозиція ст. 221 КК України не містить в собі застереження щодо виду володіння, в яке передається майно, тому, вважаємо, що кримінально каранним в даному випадку виступає як передача майна в законне, так і в незаконне володіння.

Під передачею майна в інше володіння слід розуміти не пов'язану з відчуженням передачу майна у господарське відання інших осіб (передача в оренду, лізинг, тимчасове користування, застава тощо) без права розпорядження даним майном.²⁰ Це також передача майна на зберігання,

¹⁵ Дудоров О.О. Вказ. праця. — С. 631; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. — К.: А.С.К., 2002. — С. 475.

¹⁶ Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко — К.: Аконт, 2001. — Т. 3. — С. 254.

¹⁷ Там само. — Т. 1. — С. 511.

¹⁸ Цивільний кодекс України 2003 року. Коментар / Під ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. — Х.: Одисей, 2003. — С. 274.

¹⁹ Советское гражданское право: Учебник / Под ред. О.А. Красавчикова. — М., 1968. — Ч. 1. — С. 301.

²⁰ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. — К., 2002. — С. 478-479.

передача майна для ремонту тощо. Передача майна у інше володіння — це фактична передача майна іншим особам без переходу до них права власності на дане майно, тобто без відчуження боржником такого майна. Слушно зауважив О. Дудоров стосовно договорів застави. В деяких передбачених законом випадках предмет застави не передається заставодержателю, а залишається у заставодавця. Ці випадки передбачені Законом України “Про заставу” і стосуються, зокрема, застави нерухомого майна (іпотеки), застави товарів в обороті або переробці.²¹

Неодноразово в літературі висловлювалася думка, що передача майна (речі) в інше володіння повинна бути пов'язана з його приховуванням²². Не може спричинити шкоди передача його, наприклад, на зберігання або в оренду, якщо місцезнаходження майна не приховується, оскільки в даному випадку, майно не вибуває з ліквідаційної маси боржника, а тому шкода інтересам кредиторів не заподіюється і дані дії не містять суспільної небезпеки. Ми погоджуємось з висловленим і хочемо додати, що, на нашу думку, навіть якщо передача майна і поєднана з його приховуванням, злочинний характер дій має власне приховування, тоді як визнання кримінально караною передачу майна в інше володіння є проявом надмірної криміналізації.

Відчуження майна — це дії, внаслідок яких треті особи набувають право власності на майно боржника²³; це передача майна у володіння іншим особам з переходом до них права власності на дане майно²⁴. Отже, треті особи набувають право власності на відчужене боржником майно. Відповідно до ст. 328 ЦК України право власності набувається в більшості випадків із правочинів. Основною підставою виникнення зобов'язальних правовідносин є такий вид правочину як договір. На практиці відчуження майна господарюючим суб'єктом — боржником і набуття на це майно права власності третіми особами відбувається переважно на підставі договорів купівлі-продажу, міни, дарування, поставки тощо.

Відповідно до теоретичних аксіом цивільного права, відчуження майна поділяється на два види: оплатне та безоплатне²⁵. Оплата відчуження майна не призводить до зниження ліквідаційної маси підприємства-боржника, а тому не може мати суспільної небезпеки та завдавати шкоди кредиторам. Проводячи характеристику такої дії об'єктивної сторони ст. 221 КК України, як “відчуження”, необхідно ввести такий вид відчуження як “частково оплатне”. Це зумовлено тим, що будучи найпоширенішим та найефективнішим способом зменшення активів господарюючого суб'єкта-боржника, часто відчуження майна відбувається за заниженими цінами. Таке відчуження не є безоплатним за своїми характеристиками, але і оплатним є тільки формально. Введення виду “частково оплатне відчуження” дозволить більш детально охопити всі форми незаконних дій у разі банкрутства. В той же час безоплатне відчуження є прямим способом зменшення активів боржника.

Отже, відчуження майна само по собі не може спричинити шкоди кредиторам, якщо не є нееквівалентним (за заниженими цінами), безкоштовним або явно безгосподарним. Не можна також в якості злочину розглядати відчуження майна у випадку, коли це є обов'язком суб'єкта, наприклад, виплата заробітної плати, сплата податків, виконання зобов'язань тощо. Дії, що спрямовані на відчуження майна, як, власне, і передача майна в інше володіння, носять злочинний характер в розрізі ст. 221 КК України, якщо вони є одночасно способом приховування майна та інформації про нього²⁶, оскільки природним є те, що господарюючий суб'єкт розпоряджається

²¹ Про заставу: Закон України від 02.10.1992 р. із змінами, внесеними Законом України від 18.11.2003 р. // ВВР. — 1992. — № 47. — Ст. 642; 2004. — № 11. — Ст. 140.

²² Михалев І.Ю. Вказ. Праця. — С. 90, Дудоров О.О. Вказ. праця. — С. 636.

²³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — С. 587.

²⁴ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. — К., 2002. — С. 479.

²⁵ Юридичний словник-довідник / за ред. Ю.С. Шемшученка. — К.: Феміна, 1996. — С. 92.

²⁶ Клепицкий И. Банкротство как преступление в современном уголовном праве// Государство и право. — 1997. — № 11. — С. 58.

своїм майном з метою уникнути банкрутства, вийти з складного фінансового становища.

Висловлена думка, що відчуженням майна в плані відповідальності за ст. 221 КК України є також дії по передачі засновником або учасником господарського товариства майна як внеску до статутного фонду іншої юридичної особи.²⁷ Ми схилиємось до позиції І.Ю. Міхальова, який правомірно вказує на те, що втрачаючи речові права при передачі майна до статутного фонду юридичної особи, засновник, разом з тим, набуває зобов'язальне право.²⁸ Окрім того, безоплатна передача майна засновником можлива лише при створенні певних благодійних фондів та організацій, релігійних та суспільних організацій, об'єднань юридичних осіб. Але у наведених випадках, такі юридичні особи не мають статутного фонду. При передачі майна господарським товариствам, щодо яких законом передбачена наявність статутного фонду, засновник отримує згадане вище зобов'язальне право. У цьому випадку поставатиме питання тільки відповідної реальної оцінки майна, що передається до статутного фонду.

І.В. Шишко слушно висловив думку, що варіантом відчуження майна є також придбання майна, коли купівельна ціна значно перевищує ринкову.²⁹ Відповідно до позиції автора, в даному разі в якості майна виступають грошові кошти.

Найголовніше те, що змістом даного злочину є зменшення ліквідаційної маси незалежно від того, яким способом її здійснено. Злочином є саме таке зменшення ліквідаційної маси, а саме по собі вчинення вказаних дій злочином не є. Дані дії можуть розглядатись тільки як докази вчинення злочину³⁰.

Диспозиція ст. 221 КК України, перераховуючи види діянь, що є незаконними у разі банкрутства, не називає такого діяння як *“відмова від права власності”*. На нашу думку, невключення такого діяння є необгрунтованим, виходячи з наступного. Чинне цивільне законодавство містить в собі таку підставу припинення права власності як відмова від права власності³¹. Так, особа може відмовитись від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності. Момент припинення права власності на майно залежить від його якостей. Так, у відповідності до ч. 2 ст. 347 ЦК України у разі відмови від права власності на майно, права на яке не підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову. Якщо ж право власності на майно підлягає державній реєстрації, то таке право припиняється з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру. Посилання на те, на чию користь має бути зроблена така відмова, в чинному законодавстві відсутнє. Але відмову власника від своєї речі винесено цивільним законодавством як окрему підставу набуття права власності на таку річ третьою особою (ст.ст. 335, 336 ЦК України). Тому цілком реальним та закономірним є той факт, що *відмова власником, засновником суб'єкта господарювання від майна останнього також веде до зменшення об'єму ліквідаційної маси, виходячи з чого необхідно дану дію включити до переліку незаконних дій у разі банкрутства.*

Знищення майна. Чинне законодавство містить в собі офіційне тлумачення даного поняття. Так Пленум Верховного Суду України в своїй постанові визначає знищення майна як приведення цього майна у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність³². В свою чергу, під втратою

²⁷ Дудоров О.О. Вказ. праця. — С. 635, 636; Горелик А.С., Шишко І.В., Хлупина Г.Н. Преступления в сфере экономической деятельности и против интересов службы в коммерческих и иных организациях. — Красноярск, 1998. — С. 127.

²⁸ Михалев І.Ю. Вказ. праця. — С. 91.

²⁹ Горелик А.С., Шишко І.В., Хлупина Г.Н. Указ. соч. — С. 127.

³⁰ Колб Б. Объективная сторона криминальных банкротств // Законность. — 2001. — № 1. — С. 14.

³¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР. — 2003. — №№ 40-44.

³² Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.1976 р. № 4, в ред. постанови Пленуму від 03.03.2000 р. // Комп'ютерна база Інтернет www.rada.kiev.ua.

цінності майна треба розуміти випадки, коли майно фізично не перестає існувати, але стає непридатним для використання або, не втрачаючи своїх споживчих якостей, стає недоступним для користування³³.

Способи знищення майна залежать від виду такого майна та можуть бути різноманітними. Так, знищення майна може відбуватись шляхом підпалу, розчину у кислоті, розламування речі, її розбиття чи розрізання на шматки, дії на річ водою чи повітрям, повного чи часткового розчинення її у воді чи інших рідинах³⁴. Використання майна за його призначенням не може розглядатись як спосіб його знищення, навіть коли це майно внаслідок використання припинило своє існування. За таких умов, думка науковців, що мова має йти про крадіжку такого майна.³⁵ Ст. 221 КК України не містить застереження щодо небезпечності способу знищення майна. Тому, вочевидь, дане майно може знищуватись і загально небезпечним способом, як то шляхом підпалу, вибуху тощо. Зазначені дії, на нашу думку, мають кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених ст. 221 КК та ст. 194 КК України в залежності від наслідків вчиненого злочину, оскільки ч. 2 ст. 194 КК передбачає наслідки у вигляді загибелі людей, інші тяжкі наслідки, спричинення майнової шкоди в особливо великих розмірах, що не охоплюється диспозицією ст. 221 КК.

Аналогічна технологія впливу на предмет має місце при знищенні документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність господарюючого суб'єкта.

Аналіз поняття знищення майна було проведено науковцями при коментуванні ст. 89 КК України 1960 року ("Умисне знищення або пошкодження державного чи колективного майна") та ст. 194 КК України ("Умисне знищення або пошкодження майна"). Не можна не звернути уваги на той факт, що діяння щодо знищення майна в контексті ст. 221 КК України одночасно має всі ознаки злочину, передбаченого вищезгаданою ст. 194 чинного кодексу. Диспозицією ч. 1 ст. 194 КК України передбачено, що кримінальна відповідальність настає за умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах. Отже, чи є майно, яке знищує суб'єкт злочину, передбаченого ст. 221 КК України власне "чужим"? Законодавче визначення даного поняття на теперішній час відсутнє. О.О. Дудоров вказує, що чужим слід визнавати майно, яке не перебуває у власності чи законному володінні винного.³⁶ Відповідно до вимог ЦК України, юридична особа є самостійним власником свого майна. Юридичною особою — є організація, яка організована як єдине ціле, має організаційну структуру і органи, які здійснюють правоздатність юридичної особи. Характерною рисою юридичної особи є наявність відокремленого майна³⁷. Власне і створюється юридична особа шляхом об'єднання осіб та(або) майна (ст. 81 ЦК України). Всі господарюючі суб'єкти, безперечно, є юридичними особами: публічного чи приватного права, підприємницькими чи не підприємницькими товариствами чи установами тощо (ст.ст. 84-88 ЦК України).

Не є юридичною особою та не буде нести відповідальність за знищення майна такий господарюючий суб'єкт як фізична особа-підприємець, оскільки, відповідно до ст. 52 ЦК України така особа відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке, згідно з законом не може бути звернено стягнення.

Вказівки на те, знищення чийого майна є кримінально караним ст. 221 КК України, в її

³³ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під ред. В.Ф. Бойка, Я.Ю. Кондратьєва, С.С. Яценка. — К.: А.С.К., 2000. — С. 366.

³⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — С. 892.

³⁵ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під ред. В.Ф. Бойка, Я.Ю. Кондратьєва, С.С. Яценка. — К.: А.С.К., 2000. — С. 366.

³⁶ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — С. 444.

³⁷ Цивільний кодекс України 2003 року. Коментар. / Під ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. — Х.: Одисей, 2003. — С. 55.

диспозиції відсутня. Таке посилання відсутнє і відносно інших діянь об'єктивної сторони даного злочину. Оскільки, за змістом диспозиції вказаної норми мова йде про незаконні дії відносно майна та документів саме господарюючого суб'єкта, вважаємо за необхідне зробити чітку вказівку про це в самій диспозиції ст. 221 КК України.

За таких умов, звичайно, кримінально караним є діяння щодо знищення майна, що належить саме господарюючому суб'єкту — боржнику громадянином — засновником або власником цього суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності, для яких знищуване майно є не своїм, а — відповідно — “чужим”. До речі, в диспозиції ст. 194 КК 2001 року, як і в диспозиції ст. 221 КК України, відсутнє посилання кому саме може бути заподіяно шкоду у великих розмірах. Тому, можна припустити, що потерпілим від даного злочину можуть бути одні і ті самі особи. Таким чином, у нас *в наявності необгрунтоване дублювання одного і того ж самого кримінально-караного діяння різними юридичними складами (ст. 194 та ст. 221 КК України 2001 року), що, на наш погляд, є недоречним.*

Детальний аналіз вказаних злочинів є важливим для вирішення подальших питань щодо запобігання таким злочинам, пошуку шляхів підвищення ефективності боротьби з ними та всебічного охоплення кримінально-правовою нормою можливих способів та шляхів їх вчинення. Новизна аналізованої статті, а також відсутність єдиного механізму виявлення, розслідування та кваліфікації виявлених злочинних правопорушень у вигляді незаконних дій у разі банкрутства призвели сьогодні до ситуації від'ємних показників застосування цієї статті на практиці. Законодавче узгодження викладених у цій роботі спірних положень допоможе розробці єдиних методик розслідування таких злочинів та винесення судами справедливого вироку відносно винної особи з дотриманням конституційних принципів, в тому числі, принципу неможливості притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Це дозволить звузити тіньовий сектор економічних відносин, зменшити, а в подальшому і унеможливити тіньову приватизацію середнього та великого бізнесу, яка відбувається в теперішній час в більшості випадків за допомогою процедури банкрутства.

